Elena Dulgheru

Un film ca un lamento: „Ecce Homo Brâncoveanu”

A vorbi despre mult așteptatul film al lui Dan Pița, dedicat martiriului marelui domnitor valah și al familiei sale, este dificil, incomod și, mai ales, dureros. După o avanpremieră la Târgu Mureș pe 26 octombrie 2023, filmul a fost lansat în România în februarie 2024, când maestrul avea memorabila vârstă de 85 de ani. Zvonurile despre film circulau de mai mulți ani, le confirma chiar Dan Pița, dar cu discreție, fără să dezvăluie amănunte legate de subiect sau producție.

Așteptasem un film-frescă, un fel de monument pe peliculă, care să „pecetluiască pe celuloid” momentul tragic și măreț al istoriei noastre, când sângele deschide cronica timpului spre sinaxar și o întipărește între filele sale. Așteptasem un film iconic, un fel de parabolă istorică și creștină, care să sintetizeze, fie și într-o cheie de autor subiectivă și imperfectă, ideea noastră națională... sau cât o mai fi rămas azi din ea. Speranțe naive, nutrite fragil, motivate de momentele de vârf din filmografia lui Dan Pița, precum *Concurs*, *Hotel de lux*, *Eu sînt Adam*, care dovedeau puterea lui de metaforizare a unor momente de criză ale istoriei noastre. E adevărat că aceste repere țin de trecut, iar un film istoric cere multă putere de muncă și coordonare, iar vârsta nu iartă...

Traseul anevoios al realizării acestei pelicule, anunțate de mult, dar îndelung amânate din motive de finanțare, oglindește, cumva, soarta jalnică a renașterii și însănătoșirii culturii noastre naționale, tot așteptate, mai ales după 1989, dar fatalmente ratate. Ori, poate că nu-i chiar așa? Poate că tocmai acest lamento creștin, care se degajă din filmul insuficient finisat, este lecția pe care trebuie să o primească spectatorii, pentru a ne dezmetici din prea lunga și fatala adormire colectivă? Poate că aceasta și trebuie să ne fie provocarea? Un lamento construit în tonuri simbolice, centrat pe cronica martiriului, care preia, poate inconștient, motivele emoționale centrale din Balada lui Brâncoveanu, piesă recentă de folclor creștin, apărută după canonizarea din 1992, și interpretată cu multă emoție de barzii laici și cei din biserică.

Da, un lamento creștin, ca un cub imperfect din *Lecția despre cub*, care ne îndeamnă să deplângem și starea culturii și cinematografiei noastre

actuale, orientate spre orice, numai nu spre iconic și spre valorile noastre identitare. Acest „blestem al Meșterului Manole", care blochează fatidic orice tentativă de coagulare a unei direcții identitare în cinematografia noastră postdecembristă, este sintetic surprins de regizorul Laurențiu Damian în excelenta sa cronică „Despre un destin... Constantin Brâncoveanu", publicată în Revista *Film* Nr. 1/2024 (pp. 48-49), din care citez: „Să faci un film despre Brâncoveanu este un pariu care ar fi necesitat fonduri precum cele ale lui Kurosawa pentru capodopera *Kagemusha*. Fondurile nu au venit" – spune comentatorul, observând, pe bună dreptate, că acest film ar fi putut contribui „altfel, cu totul altfel, ca ținută și semnificație, la ceea ce numim epopeea națională". Termenul, compromis în cinematografia noastră, până aproape de desființare (prin boicotarea, pe toate planurile, a coagulării unei asemenea direcții), funcționează, totuși, în țări, mai mari sau mai mici, care își respectă istoria (adică nu doar în Franța, SUA, Turcia, Rusia, ci și în Polonia, Italia, Ungaria, Țările Baltice, țări din Asia Centrală, Coreea de Sud, India, Japonia). Numai la noi, nu. Dar asta e o altă poveste.

Scenariul filmului, scris de regizor împreună cu foarte tânărul său ucenic, Alex Molico, este dens, prea dens în informație istorică valoroasă, rostită direct, prin replici, care scot în lumină contextul politic complicat și urzeala de trădări, căreia îi cade victimă marele domnitor. Concentrarea acestor replici în prea puține secvențe dramatice îngreunează receptarea, iar jocul când teatral, când realist, fără o convenție scenică unitară, disipează emoția și nedumerește spectatorul și așa neobișnuit cu canoanele dramaturgiei istorice.

Accentul pe trădarea boierilor fideli și apropiați, mai ales a stolnicului Cantacuzino, sfetnicul de taină al domnitorului, și pe reacțiile familiei (în special ale Mariei Brâncoveanu și ale feciorilor mai mari) la supliciul domnesc este o soluție scenaristică inspirată, dar, din păcate, nedezvoltată psihologic – implicit regizoral – nici sub aspectul asumării actoricești – tare vechi ale filmului nostru istoric, atât ale celui de dinainte de 1989, cât și ale celui (atât de rar) de după.

Dorel Vișan, interpretul alunecosului stolnic, duce, sub raport actoricesc, tot greul filmului, reușind, ca de obicei, greaua performanță de a stabili un dialog empatic și cu partenerii de scenă, și cu spectatorii.

A rezultat un film istoric de cameră, cu acțiunea plasată într-o reședință brâncovenească, în incintele sultanului Ahmed al III-lea, sala de judecată de la Stambul, beciurile închisorii Edikule și platforma eșafodului. Nu ar fi constituit nici un impediment amplasarea tuturor acestor interioare în palatul de la Mogoșoaia (unde a avut loc cea mai mare parte a filmărilor), dacă scenografia (semnată de Mihai Dorobanțu) ar fi fost atentă la detaliile vremii și inventivă în sugestii și improvizări, dar nu a fost... Nici costumele, concepute de Carmen Moldovan, nu aduc prea multă credibilitate epocii și personajelor. E adevărat că cei doi nu au experiență cu filmul medieval, dar cine, de la noi, o mai are?! Cândva, maestrul Pița era foarte exigent cu aceste detalii și atmosfera juca un rol major în peliculele sale.

Și aici, în *Ecce Homo Brâncoveanu*, mici notații de atmosferă mistic-medievală reține atenția, precum apariția premonitoare a unui cocoș negru ori a nălucii fiicei decedate a Brâncovenilor, Stanca (interpretată de Alma Boiangiu). Totuși, acestea nu conturează un cod simbolic care să dialogheze cu ansamblul operei filmice. Imaginea, semnată de Mădălina Păun, aflată la debut, impune prin picturalitate, surprinzând vibrația unor

momente scenice și evocând ceva din specificul plastic al tușei lui Pița.

Dar spectatorul interesat de cronica vremii trece ușor peste plusurile și minusurile imageriei și se concentrează pe drama istorică: intrigile marilor boieri, confruntarea dureroasă, expusă în dialoguri, a Mariei Brâncoveanu (alias Daniela Nane) și a coconilor domnești cu destinul martiric, comentariile lui Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al domnitorului (interpretat de Claudiu Bleonț, odinioară, unul din actorii preferați ai regizorului), care, cu neutralitatea cronicarului, relatează direct spectatorului drama de pe ecran – soluție de tip teatral eficientă în parabole, folosită cu brio de un Lars von Trier (în *Manderlay* și *Dogville*), dar insuficient șlefuită aici.

Crescendoul dramatic urcă spre punctul culminant: judecata sultanului, un proces-simulacru, cu sentința dinainte stabilită. Sultanul se joacă cu Brâncoveanu ca șoarecele cu pisica. Marius Bodochi, interpretul sultanului, uzează de un registru actoricesc divers, sugerând megalomania și histrionismul viclean, dar fără a stăpâni mecanismele fluide ale trecerii de la tonul prietenesc la cel duplicitar și la amenințare. O horă de dansatoare, apărute inopinat în salonul de judecată, încercuiesc, ca într-un cerc mistic delirant, cuplul inculpat – judecător, perturbând interogatoriul și mărturisirile de credință ale Brâncoveanului, pentru a sugera toată parodia procesului. Coliziunea celor două registre, judecata și „vodevilul", tinde spre parabolă, dar este insuficient stilizată regizoral și neînțeleasă de o parte din interpreți, care abia se adaptează, la nivelul minimului realism, contextului epocii.

Urmează condamnarea, supliciul detenției și torturile din beciurile închisorii, execuția – momente, de asemenea, de maximă importanță în dramaturgia filmului. Nu ar fi fost nevoie de mari investiții pentru a le aduce la patosul tragediilor shakespeariene – pe care destinul domnitorului valah l-ar fi meritat pe deplin –, ci doar de multă atenție, asumare și dăruire a tuturor compartimentelor artistice. Replicile, prezente în partitura scenariului, preluate destul de fidel din cronici și motivante, cu condiția asumării și a studiului actoricesc, ne răsună în minte, ca laitmotive ale istoriei noastre, purtând în ele, așadar, cheia spre inima spectatorului. Dar nici aici lucrurile nu stau prea bine. Fiind scene colective, acestea ar fi ajuns la spectator doar prin consonanța întregii echipe actoricești, rezultată dintr-un stil de joc unitar, adaptat cheii de parabolă istorică și creștină, stil clar definit și bine coordonat: or, acestea lipsesc. Trista zicală referitoare la filmele românești (de dinainte de 1989), în care, dintre actori, „scapă cine poate", îmi revine în minte. Cea mai dificilă și mai suferindă, din punct de vedere artistic, este secvența finală din fața eșafodului, a ultimului interogatoriu și a martirizării coconilor domnești. Momentul,

care ar fi trebuit să fie sfâșietor, este minat de nesiguranța jocului foarte tinerilor interpreți, puși în fața unei sarcini dificile chiar pentru un profesionist, precum și de câteva tușe de violență stridente, neadecvate întregului filmic.

Fragilitatea actorului protagonist, Constantin Pușcașu – o opțiune de casting interesantă –, sugerează mai degrabă calvarul, decât măreția legendarului domnitor, susținând viziunea regizorală centrată nu pe gloria terestră, ci pe decăderea politică, în paralel cu ascensiunea în duh pe altarul credinței creștine și al patriei. Această opțiune regizorală, de a evita capcana glorificării calpe a istoriei noastre, practicate în filmele epocii ceaușiste, este legitimă și inspirată. Ea este, în linii mari, împlinită, așa cum este expusă în evantaiul de intenții pe pagina oficială a filmului: „Etalarea moștenirii culturale și istorice naționale, aducând în prim-plan contribuția inestimabilă a lui Constantin Brâncoveanu; evidențierea puterii credinței ca pilon central în viața și deciziile Domnitorului, inspirând astfel generații întregi; invitație la introspecție asupra conceptului de soartă și destin, explorând alegerile dificile și consecințele lor în contextul istoric; celebrarea identității naționale și a valorilor care ne definesc ca popor, prin prisma vieții și sacrificiului unui mare domnitor; crearea unui pod de legătură între trecut și prezent, invitând publicul să reflecteze asupra semnificației acestor valori în lumea contemporană și în viitor”.

Cei ce au urechi de auzit și ochi de văzut, adică spectatorii interesați de istorie, de teologia istoriei și de cronica creștină a neamului, vor înțelege acest mesaj și vor gusta iconicitatea filmului. Ceilalți, oricum, îl vor evita…

ECCE HOMO BRÂNCOVEANU
România, 2024
Regia: Dan Pița
Scenariul: Dan Pița, Alex Molico
Imaginea: Mădălina Păun
Montajul: Cristina Ionescu, Darian Ionescu
Sunetul: Alexandru Chiriac
Muzica: Ilie Stepan, Doru Apreotesei
Decorurile: Mihai Dorobanțu
Costumele: Carmen Moldovan
Cu: Constantin Pușcașu, Daniela Nane, Dorel Vișan, Claudiu Bleonț, Marius Bodochi, Nicolae Cristache, András Demeter, Adrian Găzdaru, Marius Stănescu, Corneliu Ulici, Gelu Nițu, Pavel Ulici, Erik Istrate, Paolo Iancu
Producție: Apollo AVP
Producător executiv: Alexandru Ciocianu
Distribuitor: Solaris Film
Durata: 92 de minute
Premiera: 16 februarie 2024